

BÁLINT PÉTER

Alföldi portrék

REGÉNYRÉSZLET

Már alaposan benne jártunk a nyárban, július végét írtuk kilencvenegyben; a langy esti meleg füllesztőnek tűnt az imaházban. Bár az ablakokat is kinyitottuk sorra, mégsem mozgott a levegő; valami édeskés virágillat telepedett a teremre, akárha orchidea-csokrot helyezett volna valaki az úrasztalra. A távolból már hallatszott a hazaigyekvő tehéncorda kolompolása; a szemközti házak kapujában idős nénikék beszélgettek saját állatukat várva, hogy nekiláthassanak a fejésnek. Zavacki, a postás, ráérősen és fütyörészve tekerte kerékpárja pedálját a postahivatal felé, oldalához laposan simult bőrtáskája, s a jól végzett munka tudata felvidította, a kapukban trécselő ismerős asszonyságoknak csöngtetett, és sapkájához emelt ujjaival tisztelgett a férfiaknak, akik pipájuk szárával integettek vissza, vagy megemelték kalapjukat, alóla kivillant homlokuk, melyen egy fehér csík futott körbe, jelezve meddig barnította le fejüket a tűző nap kapálás közben. Egy-egy motorkerékpár is elrobogott, felve a port, s az út mentén állók bosszúsan néztek utánuk, „csibészek mind, egytől egyig, csak a villanypózna képes megállítani őket”, dűnnyögte valaki.

A presbiteri gyűlést hat órára hívta össze a gondnok, de már jóval a kezdés előtt megjelentünk szinte mindannyian; két tucatnyian lehettünk, csak az ágyban fekvő betegek s az utóbbi időben elhunytak hiányoztak. A szószéktől jobbra, a szuszogó hangú harmónium körül a gondnok s még vagy három férfi pusmogott egymás közt; időnként az egyikük sietősen kiment az udvarra, s néhány szempillantás múlva fejcsóválva tért vissza. A hórihorgas és szónoklatban járatlan gondnok, aki olykor a hirtelen nőtt kamaszok esetlenségével és hetykeségével gesztikulált, olykor pedig nagyon is határozott utasításokat adott fülajtárjainak, szorongva függesztette tekintetét a bejárat ajtóra, melyen át hamarosan be kellett lépnie valakinek. Ezt az ismeretlent szerettük volna visszatülasítani látatlanul is, hiszen megvolt a véleményünk arról, aki habozás nélkül elfogadja megbízatását a presbitérium többségének jóváhagyása nélkül. A gondnok indulatosan járatta körbe fakó kék szemét a terem másik szegletében folyton változó és egyre növekvő társaságon, mintegy jelezve, készen áll a megmérettetésre és ha kell, akár a végsőig tartó küzdelemre is. Igen, fújt ránk, oly dühödten, hogy öklelni tudott volna; mirajtunk akarta elverni a port, mert el-leneztek önkényes lépését, mely semmibe vette és sértette a presbitérium évszázados jogait.

Az „ellenzék” gyűűjének közepén – a gondnok minősített e szerencsétlen szóval bennünket, noha a szeretetben senki sem lehet az Úr ellenzéke –, a püspöktől kieszközölt nyugdíjaztatással száműzött lelkészünk, Dani bácsi ült némán, megtörten, talán zsoltárokat énekelve magában. Gyermeki ártatlansággal sütötte le szemét, mely megalázottsággal és reménytelenséggel telítődött. Ő már napok óta biztosan tudta, amit mi hinni sem nagyon akartunk, hogy tudniillik nincs tovább, mégsem prédikált sem a püspök, sem a leendő lelkipásztor ellen; mi pedig, akárha valóban egy rossz ügy „ellenzéke” volnánk, nem adtuk föl a reményt, legalábbis szégyelltük volna, ha ennek az ellenkezőjét olvassa le az arcunkról. Szótlanságából merítettük erőnket s elszántságunkat, az a méltánytalanság és türelmetlenség ugyanis, mellyel eltávolítani óhajtották gyülekezetünkben lelkipásztorunkat, bőszen haragot és heves ellenkezést váltott ki sokakból. Igaz, voltak közöttünk olyanok is, akik mihamarabb szerettek volna túllenni a lelkészváltáson, s arra hivatkozva igyekeztek kihúzni a mérges fullánkot szívükből, hogy idős pásztorunknak már talált is a püspök úr egy szobát a nyugdíjas lelkészek otthonában. Bár fogalmam sincs arról, hogy e békítő akármelyike is milyen szívvel vonult volna be egy nyugdíjas házba, hátra hagyva otthonát, a barátokat és egykori társakat, engedékenyséjük és békefóhászuk engem egyenesen dühített, s alig bírtam fékezni magam.

„Tiltakozzunk a püspök úrnál!”, „Ugyan, ő írta alá a nyugdíjaztatást”, „Félrevezették őt is ezek az újdondász hitvallók...”, „Esküszöm az élő Istenre, hogy be sem teszem többé ide a lábamat, ha...”, „Botrány!” –; vágunk egymás szavába, mint ha mindenki a másikat biztatta volna kitartásra. „Nem, ez így sértő az egész gyülekezetre és a lelkészre nézve is” –, próbálta egyikünk csitítani a többieket, ám az imént még megfontoltnak látszó, egyszeriben maga kezdett el harsányan érvelni. Utoljára a grundon éreztem ily feszült várakozást, amikor a két focicsapat tagjait választottuk meg hangos kiabálás közepette, nem lehetett ugyanis másképp eldönteni ki melyik oldalra álljon. Felnőtt férfiak voltunk mindannyian, némelyek megéltek már egy-két forradalmat és háborút, rendszerváltást és száműzetést, mégis, a leghiggadtabb és legbölcsebb presbiterek arcára is kiült a láz, s félt volt, hogy valamelyikük rosszul lesz a következő pillanatban.

„Amondó vagyok, hogy forduljunk a zsinathoz...”, „Meg kell akadályoznunk ezt a nyilvánvaló aljasságot!” –; „Azoknak pedig, akik viszálykodók, akik ellenállnak az igazságnak, és a hamisságot követik, haraggal és bosszúállással fizet majd” –; valamennyien az ismerős hang irányába fordítottuk a fejünket, s a gyűű szélén láttuk megbújni a vaksi Várhegyit, aki cinkosan és bárgyún mosolygott, s nem tudtuk hirtelenjében eldönteni, vajon kinek a pártján áll e pillanatban, olykor az előző hetekben ellenünk beszélt, máskor meg hozzánk csatlakozott, mert visszaretent a közeljövőtől, mely ki tudja milyen szerepet szán neki. „Alnok, vén gazember! – sziszegte Kárpáthy Gyula a fogai

között, s amúgy férfiasan hátba vágta régi haragosát – Ideje volna színt vallani, mert az Úr kiköpi ám a langyosakat. Hol a testvérei ellen beszél, hol a zsidókat ócsárolja, mondja vén csibész, van egyáltalán valami, ami szent maga előtt? He!” Várhegyi végig sem hallgatva a feddést, az udvar irányába menekült; szemmel követtem kirohanását, szívesebben láttam volna egyszer s mindenkorra kívül ezt a szenteskedő embert, aki oly sok borsot tört valaha nagyapám orra alá. „Óh, ha most itt lennél mellettem, nagyapa! Te, aki mindig bölcsen és szigorúan tudtál mérlegelni és ítélni. Mitévő legyek? Bár nehéz helyzetben vagyunk, mégis hozzákezdünk az új templom terveinek a véglegesítéséhez. Mert ahogy Dani bácsi mondogatta, eleink sem voltak könnyebb helyzetben, mint mi, mégis tanúságot tettek a hit rendíthetetlenségéről és saját áldozathozatalukról. Az Úr velünk volt és velünk marad, nincs hát okunk aggodalomra és kishitűségre”. Bár igyekeztem a nagyapám egykori barátainak a véleményét kikérni és meghallgatni, de ők éppen az enyémre és Erdőssire, a másik kurátoréra voltak kíváncsiak. „Ti fogjátok felépíteni a lélek házát, nektek kell most bölcsnek lennetek”, erősítettek bennünket.

A gondnok a helyi tűzép vezetője volt, afféle lapaj ember, kinek nem okozott nagyobb gondot időnként besegíteni a rakodóknak, szívlapátnyi tenyerével úgy szorította össze az ember ujjait kézfogáskor, akárha szándékában állt volna amúgy istenesen megropogtatni. Foglalkozása egyben be is határolta szellemi képességeit és jellemére is hatott. A fuharosokkal, erdészekkel, raktárosokkal könnyedén tudott tárgyalni, egy nyelvet beszéltek, s a velük töltött évek alatt elsajátított bizonyos tulajdonságokat is, így a ravaszkodást, a kettős szájjal beszélést, a füllentést és a szemrebbenés nélküli véleményváltást, s azt hitte az Isten ügyében is oly könnyű eljárni, mint a kivágandó fákéban. Bár mikor tárgyaltunk a parókián az építésmérnökkel a leendő templomunk nagyságáról és az építőanyagok áráról, bambán és fölényesen „heherészve” farolt ki a végleges állásfoglalás elől, ránk, kurátorokra és a lelkesre bízva a dolgot, „amíg csak papíron létezik az ötlet, nem is tanácsos érdemben tárgyalni róla”. Praktikus ember volt, ez igaz; s hát utólag azt is el kell ismerni, hogy igavonó baromként tudott húzni, ha az építkezés menete és a szükség úgy hozta. Csak éppen már a tervezgetés korai időszakában rajtakaptuk, hogy a hátunk mögött egyeztet s köt előzetes szerződéseket, anélkül persze, hogy erre felhatalmaztuk volna. „Jó lesz mindig a körmére nézni, mielőtt valami visszavonhatatlan ostobaságot csinálna, aminek mi fizetjük meg az árát”, ajánlotta Erdőssi Zoltán, akit szintén „praktikus” embernek ismertünk mindannyian. Sokat megélt és tapasztalt róka módjára kerítette be „áldozatát”, akitől szíveséget vagy tanácsot akart kérni, őt viszont nem egykönnyen lehetett falhoz állítani. Pedig többen és többször is megpróbálták, mivel a bankban dolgozott a hitelezési osztályon, egészen addig, amíg a főnöke, a Huszárik-fiú ki nem eb-rudalta, mert Erdőssi nem óhajtott részt venni aljas üzelmeikben, melyek ab-

ban merültek ki többnyire, hogy a hitelkérőnek bizonyos százaléknyi összeget vissza kellett adniuk a kedvező elbírálás fejében. Csakhogy Erdőssi tudta, ha bármelyik kérelmező feljelenti egyszer a bank vezetését és be is tudja bizonyítani a síbolást, örökre elveszíti a becsületét, ezért ágált az igazgató és osztályvezetője ellen, akik iparkodtak gyorsan megszabadulni tőle, akár azon az áron is, hogy jelentős végkielégítést fizettek ki neki. Utólag áldotta az eszét, hogy nem adta bérbe a farát, mert az egyik fuvaros olyan botrányt csinált (fegyverrel fenyegette meg a banktisztviselőket egy pénteki zárás előtt, amiért az igazgató a megállapodás szerinti összegben felül még öt százalékos részesedést emelt le a hitelkeretből), amelyre mégiscsak felfigyelt a sajtó és a gazdaságvédelmi rendőrség is, s a két vezetőt vizsgálati fogságban tartották hónapokon keresztül.

Erdőssi egyébként volt könyvelő és gazdasági vezető is különböző cégek-nél, s jól ismerte a törvényadta „kiskapukat”, melyeket kijátszhatott volna, mégis tartózkodott az ügyeskedés bizonyos formáitól, amelyek gyors és könnyű jövedelmet biztosítottak volna a számára, talán mert emlékezett iparos apja egykori intéseire, melyeket a gazdasági világválság idején elkövetett tőzsdei csalásokból és egyéb panamázasokból szűrte le a fia számára. Bár olykor a szokásosnál is közvetlenebb volt velem, s olyan ügyekről fecsegett előttem, melyek révén megértettem némely ismerős atyafi hirtelen jólétét és tündöklését, s bizony újra és újra végiggondolva a részleteket, azon is elmerengtem, vajon nem igyekszik-e maga is bizonyos előnyökre szert tenni az, aki ily mélyrehatóan ismeri a pénzügyi ügyleteket, mégsem gondoltam felőle rosszat, ugyanis éppen szigorú ítéletei nyugtatták meg kétkedő természetemet. Óvatossága és ravaszsága ellenére tartózkodóan csak azokkal szemben viselkedett, akik gyanakvást ébresztettek benne őszintétlenségükkel vagy alamuszsiságukkal; az efféle alakokkal szemben időnként nyers és goromba is tudott lenni, ilyenkor orcáját elöntötte a vér, s nem rejtette véka alá kegyetlenül kíméletlen véleményét. Egyébként egy kis elhajlásra és jó kedélyű trécelésre mindig kaphatónak tűnt, nem egyszer tértünk be a „Víg halász”-ba egy korsó sörre vagy fröccsre, ilyenkor a politikai ügyekről és a nőkről cseréltük ki a véleményünket, amely néha alapvető eltérést mutatott.

Erdőssit bármennyire is elfoglalták teendői, a gyülekezet érdekében bármikor hajlandónak mutatkozott kapcsolatot teremteni a polgármesteri hivatalban és a megyei önkormányzatnál olyan alakokkal is, akiket egyébként meggyőződésük vagy jellemgyengeségük miatt megvetett. Ha olykor akadékoskodott is valamiért a presbiteri gyűléseken, nem szereplési vágyból vagy fontoskodásból tette, egyszerűen oly sokszor és sokan akarták már félrevezetni és rászedni munkája során, hogy óvatos duhajjá vált. Nem hitt az efféle épületes parancsoknak: „ha megdobnak kővel, dobd vissza kenyérrel”, mert pontosan tudta, hogy a zsivány természetűek és másokon élősködők szívesen és gyakran

élnek vissza e keresztyéni intéssel, abban bízva, hogy ármánykodásukért és erőszakosságukért úgysem mernek megfizetni a jámbor és védtelen emberek, akiket jobban elképeszt az aljasság, a cinikusság, a gátlástalanság, semmint a megtorlásra gondolnának. Ezért az indokolatlan féltékenységért, a gátlástalanok előtti meghunyászkodásért nagy árat fizettünk az elkövetkező években.

Túlzás volna azt állítani, hogy a gondnok és Erdőssi jól ismerték egymást, hiszen a gondnokot csak néhány éve helyezték a városunkba, kurátortársam pedig egy helybeli iparos családból származott. Viszont arra határozottan emlékszem, hogy az első pillanattól fogva ellenszenvesnek és sunyinak tartotta a gondnokot, ebben is egyet értett lelkipásztorunkkal. Dani bácsi, akihez egy általa nagyra becsült lelkész ajánlólevelével toppant be nem is oly rég a gondnok, hamar tanújelét adta számunkra annak, hogy nem túlságosan rajong e lapajért, s nem is igen bízik meg benne; „olyan labirintus-jellemű ember”, határozta meg homályosan első benyomását, mely sokkal pontosabb lélekrajznak bizonyult, mint hittük volna.

De a templomtervezés idején még magam is telve voltam elfogódottsággal és kétellyel, vajon meg tudok-e felelni annak az elvárásnak, melyet velem szemben támasztanak az idősebb presbiterek. S mi tagadás, a gimnáziumban sem éppen úgy mentek a dolgaim, ahogy elterveztem; vagyis hiába iparkodtam láthatatlan maradni és saját köreimbe visszahúzódni, az igazgatóválasztáskor keményen bírálta meg a jelöltet, amiért szakmai programjában háttérbe akarta szorítani a „művészeti tárgyakat a reál tudományok javára”. Mondanom sem kell, bakot lőttem, méghozzá kapitálisat, mert megválasztása után az első adandó alkalommal fegyelmet akasztott a nyakamba, s kevesen múltott, hogy nyomban ki nem csaptak az állásomból. „Elveszítetted az éberségedet, barátocskám. Már-már azt hitted, megállapodhatsz. Keresztlányod van, a fizetésedből tudsz félretenni valamennyit, képeket is veszel és álmodozol. Egy frászt, barátocskám! Nem emlékszel már arra, mit is mondott a nagyapád? 'A kommenistáknak akkor se higgy, fiam, ha kérdeznek!' Na jó nagyapa, de most én kérdeztem. Hogy éppen rosszkor és rosszat? Újfent megtanultam a leckét, ne félj! Igen, nem szabad elengedni magamat, egyetlen pillanatra sem. Tudom, a gyanakvás paranoia. Örökös száműzetés. A lélek belső köreibe. Köldökzsinór nézegetés. De hát nem ezt akarták tőlem? Hogy örökösen bűnösnek érzem magam valamiért? Hogy a kétely és bűntudat marcangoljon: hol hibáztam és mit vétettem? Kalapos Vilmos és én, két különböző nemzedék, nem ugyanazt akartuk mi ketten? A művészek alkotói szabadságát magunkba szippantani olyan korban, amikor a szabadságról és istenhitről hallani sem akartak a hatalmasok. Paranoiás korban mindegy, hogy mi vagy: zsidó, netán kálomista. Minden törekvés, mely a gyökerek ápolására és a lélek szabadságára irányul: gyanús. Kalapos és én, két megrekedt polgár, akikre hol a szabadkőművesség, hol a kozmopolititás, hol pedig a gyűlölni való ellenség billogát sütik. Uram,

mikor állapodhatunk már meg mi ketten, egy zsidó és egy kálomista, valahol Európában? Milyen világ az, amelyikben nem kell valamiféle ostoba ítéletek miatt szenvednünk és gyanakodnunk? Jó lenne, ha egyszer már eljönne a Te országod!”

A felhők koránt sem vonultak el a fejem felől, s ez indokolta, hogy félelmeimen és magányomon úrrá leendő, visszatértem a családi hagyományhoz, s Dani bácsi mellett igyekeztem lelki menedéket találni az istenhitben. Azt, hogy a gondnok – akinek az unokanővére kollégám volt, s rajta keresztül persze mindenről tudomást szerzett –, mily álnok természet volt, később keserűen és fájdalmasan tapasztaltam meg; sok mindent árult el a jelleméről az is, hogy ügyem kapcsán mint valamiféle „békétlenkedő és összeférhetetlen alakot” festett le a presbiterek előtt, kiknek többsége persze már régről ismert, s jól tudták, hogy bizonyos ügyekért valóban hajlamos vagyok elmenni a vég-sőig is, s ez, a külső szemlélő számára valóban egy „összeférhetetlen pacák” benyomását is keltheti. De ne rohanjunk ennyire előre!

A huzakodás és erőpróba valódi tétje, bármily fájdalmas is ezt így utólag bevallani, nem a régi lelkész szolgálatának a meghosszabbítása volt. Pontosan tudtuk, hogy elérte azt a kort, amikor a józan ész szerint is nyugdíjba kell vonulnia, noha egészsége nem romlott meg annyira, hogy ne szolgálhatott volna még akár egy-két évet is, amíg felépül az új templom. Azt is felmértük, hogy saját erőnkől nem volnánk képesek jobb megoldást találni az idős lelkészek otthonánál, hiába is áltatnánk magunkat. Csak hát az a mód, ahogy több évtizedes szolgálat után meg akartak szabadulni tőle, az tűnt felháborítónak és keresztyén emberhez méltatlannak.

Fejünket összedugva tanakodtunk a hátsó szegletben, amikor az úrasztal előtt, hangját köszörülve megállt egy negyven körüli férfi, s határozott „áldás békességgel” köszönt. Egy pillanatra néma csönd lett, melyet a haza igyekvő csorda kolompolása töltött ki. Újfent egymásra néztünk, s tovább érveltünk, okoskodtunk, kardoskodtunk, akár a piacon szokás. „Kedves testvérekém, kérem, imádságos szívvel és Isten előtti alázattal foglaljanak helyet mindannyian, s hálát adva a mi Urunknak, Teremtőnknek, békességben imádkozzunk együtt, mielőtt bölcsen, ahogy megfontolt presbiterekhez illik, megbeszelnénk e nem mindennapi helyzetet.” „Ki ez a piperkőc, ájtatos manó?” – szakadt föl önkéntelenül is Kárpáthy Gyulából a kérdés. „Hadd mutassam be a gyülekezet leendő lekipásztorát...igen, a leendő..., kérem a presbiter testvéreket csendesüljenek el...” –, s a gondnok egyre ingerültebben hadonászott, szégyellte a leendő pásztor előtt ingatag helyzetét. „Kedves testvérekém, nem a magam jószántából jöttem, noha tiszta szívvel és hálát adva az Úrnak érkeztem a gyülekezetbe, Önök hívtak engem lekipásztoruknak” –, s két tenyerét a Bibliára téve, rátámaszkodott az úrasztalra, s mélyen a szemünkbe nézett. A lélektani ráhatásnak és meggyőzésnek ezt az olcsó fogását épp elégszer volt alkalmunk

elviselni a későbbiekben. „Mi ugyan nem hívtuk...” –, vetette ellen egy hang, s újfent mozgolódás, köhécselés és szapora suttogás vette kezdetét, akárha megannyi renitens nebuló foglalt volna helyet a teremben. „A gondnok úr és néhány presbiter testvér meghallgatta prédikációmát s alkalmasnak találtak a gyülekezet vezetésére és Istentől megáldott új templomuk építésére...” „Azok is vigyék vissza, akik idehívták ...” –, replikázott valaki, de a figyelmemet már egészen más kötötte le. Megdöbbenve fürkésztem ezt a szavakkal és archaikus jelzőkkel zsonglőrként dobálózó férfit, aki talpig feketébe öltözött; felöltőjén sehol sem látszott egy gyűrődés, fehér ingének nyaka és kezelője ki volt kényitve, elegáns selyem nyakkendője tintafoltként bújt feszes mellénye alá, a haját feketére festette, s emellett még be is zselézte. Őszintén szólva, a mégoly kritikus női szem sem talált volna ruházatán semmi kivetnivalót. Spanyol nagyurak szoktak így megjeleni királyi fogadásokon vagy bálokon, ahol a „név és rang” kötelez alapon tiszteletben kell tartani az etikett legapróbb előírásait is.

Valami nagy-nagy szomjúság vett rajtam erőt, s a „Víg halász” képe rajzolódott ki előttem, s láttam magam egy korsó hideg sört inni, ahogy bajuszomon végigcsorog a hab, s kézfejemmel dörzsölöm le róla. Órákon át folyt még a vita arról, hogy kinek köszönhetően és mi módon került hozzánk Jánossy Gáspár; még az esperes úr is iparkodott latba vetni a befolyását és tekintélyét, mely azon az estén ugyancsak megtépződött, ezt érezve maga is kellenetlenül ficergett elnöki székében s gyakran pillantott hol karórájára, hol pedig a megfélekezhetetlen presbiterekre. A kiobbanni készülő és valódi botránytól Dani bácsi mentette meg a presbiteri gyűlést. Utoljára még egyszer szigorúan feddett meg mindannyiunkat, egyikünket s másikunkat is érdeme szerint, s kinek-kinek magának kellett eldöntenie, mit és mennyit vesz a lelkére az intésből.

„Ha pedig te zsidónak nevezed magadat, aki a törvényre hagyatkozol, és az Istennel dicsekszel, és azzal, hogy ismered az ő akaratát, és meg tudod ítélni, mi a helyes, mert megtanultad a törvényből; és meg vagy győződve arról is, hogy te a vakok vezetője vagy, meg a sötétben járók világossága, az oktalankok nevelője, és a kiskorúak tanítója, mivel tied a törvényben az ismeret és az igazság teljessége: ha tehát mást tanítasz, magadat nem tanítod?” Majd felállt, fájós lábát húzva egy kicsit, az úrasztalhoz lépkedett s gondolkodás nélkül ölelte meg fiatalabb társát, aki, akárha karót nyelt volna, fejét hátra vetette. „Nincs bennem harag irányodba. Az Úr legyen vezérő pásztorod!” –, s mint aki nem kívánja személyével zavarni a presbiterek békülését, elhagyta az imaházat.

Jánossy arca megremegett, akárha ideggörcs szaladt volna végig izmain; homlokáról élére hajtott zsebkendőjével letörölt egy izzadságcseppet, s alig hallhatóan felsóhajtott.

Azt szokták mondani, minden csoda három napig tart. Olykor egy kicsit tovább, de semmiképpen sem hosszabb ideig, mint négyszer három nap. Ez éppen elegendőnek bizonyult arra, hogy néhány nappal a jövevény viharos bemutatkozása után, egy kis teherautó megálljon a parókai előtt és elszállítsa Dani bácsi ingóságait a vasútállomásra.

Síralmas látványt nyújtott a költözködés, mivel alig volt több holmija lelkészünknek, mint azon szerencsétlen családoknak, akiket a hivatalosságok szoktak kiköltöztetni otthonukból gyermekestől, ipamostól együtt, mert évek óta képtelenek a villany, a gáz és vízdíjat fizetni. Egy kisvárosban az emberek élete nyitott könyv, bárki kedvére olvashat és lapozhat vissza benne, s történéjék bármi is, semmi sem maradhat titokban, merthiszen ahogy mondják: összezecsődülnek a népek a látványosságra; így annak is hamar híre kelt, hogy összejöttünk néhányan lelkészünket búcsúztatni, s persze azért is, hogy utoljára együtt időzzünk azzal, akit Isten tudja, mikor láthatunk újra közöttünk. Felpakoltuk a platóra a szívéhez nőtt bútorokat, a kartondobozokba gyűjtött könyveket és iratokat, a ládákbá hajtogatott ruhaneműket. Ahogy ilyenkor lenni szokott, az asszonyok hangosan és megszakítás nélkül pityeregtek, a férfiak hosszasan szorongatták a lelkész kezét s talán a halálra gondoltak, mert felrémlt emlékezetükből a régi mondás: minden búcsúzkodáskor meghalunk egy kicsit. „Hát, nagytiszteletű úr, én nem vótam afféle templonyjáró ember, s azt sem t'om milyen érzésekkel hágy itt bennünket, szomszédokat, de nekem éppúgy fog hiányozni, mint a püfögő-csühögő masinák hiányoznak, miolta nyugdíjba mentem”, s az egykoron bakterháza előtt elhaladó szerelvények vezetőinek délcegen tisztelgő Limperger bácsi, aki olykor a parókia kertjét kapálta, permetezte, gondozta lelkiismeretesen, akárha az övé volna, olykor a házban végzett kisebb-nagyobb javításokat ezermester lévén, olykor pedig egy kancsó bor mellett diskurált a lelkésszel a lugas árnyékában, kérges-bütykös tenyerébe fogta Dani bácsi tömzsi kezét, és sokáig szorongatta, akárha a legodaadóbb híve lett volna mindig is. „Tudja Jenő, az Úrnak nem mindig azok kedvesek, akik az imapadokat koptatják. Irigykedve néztem, ahogy elbíbelődik a palántákkal, a mézperegetéssel, a borfejéssel”, s hogy kétségeit és félelmeit leplezze, adomákkal igyekezett úrrá lenni elgyengülésén. Noha a sofőr, akit a gondnok küldött a telephelyről, végső búcsúzkodásra nógatott volna bennünket, valahonnan előkerült még két flaska bor, s ittunk az egészségére; Sarolta néni, az egyik legrégebbi presbiter, aki az újságot és a kalendáriumokat árulja a templomban, utoljára egy üveg saját befőzésű meggylekvárt adott útravalóul, a szomszéd pedig egy liter akácméz, torokfájás ellen. „A mi hitünk a legjobb gyógyír a lélek betegségére”, rémlt föl hirtelenjében, de senki sem volt bibliás kedvében, nem citáltuk az Írást és évszázados üldöztetésünk során íródott zsoltárainkat sem énekeltük, pedig nekem úgy a nyelvemen volt a *„Perelj Uram perlőimmel”*, melyet gyakorta hallottam nagyapámtól.

A józan ész, ugye, azt diktálta volna, ha csak egy rövid és átmeneti időre is, de az új lelkész a régi parókia épületében költözzön családjával, két fiával, két lányával és feleségével, ám legnagyobb meglepetésünkre a püspök másként rendelkezett, s a Bozóki néni halálával nemrég megüresedett házat bérelték ki a Jánossy-család számára. Az imaháztól nem messze lévő bérlemény ugyan nem volt sokkal jobb állapotban kívülről, mint a parókia épülete, de három tágas szoba, világos és kertre néző konyha, éléskamra és fürdőszoba állt rendelkezésükre, s a gázfűtést sem oly régen újítták fel. Nem értettük mi üthetett a püspök úrba, eleddig pénzhiányról és a megcsappant holland meg svájci adományokról beszélt, ha segítségét kértük a parókia felújításához, most pedig akárha megnyerte volna a főnyereményt a lutrin, bőkezűen állta a költségeket. Még szerencse, hogy a bérleti díj nem minket terhelt; de ettől függetlenül, maga az a tény, hogy az új lelkésznek rögtön házat béreltek, mert elfogadhatatlannak és hivatásához méltánytalannak tartották a „lepusztult parókiát”, visszatetszést szült az idős presbiterekben is. S még azok is, akik korábban kételkedve és hitetlenkedve hallgatták tőlünk, kurátoroktól, arról szóló beszámolókat, hogy a püspök e meglepő szavakkal nyugtatta meg jelenlétünkben az építést, „ígérem lesz pénz az új templom építésére is, ha Kiss Dániel nyugdíjba vonul, s egy erős kéz irányítja a munkálatokat”, egyszeriben igazolódni látták a hihetlent, s nem minősítették már rosszízű pletykának állításunkat.

Ám a kellemetlen meglepetések még csak ezután következtek.

*

Az első vasárnapi istentiszteleten Jánossy a Hóreb-hegyi barlangban megbúvó Illésről prédikált, aki megfáradt a szolgálattevésben, s az Úr kérdőre vonására saját hitben maradásával és elvitathatatlan érdemeivel hivalkodik, miközben önnön életét becsesebbnek tartja a prófétálásnál. *„Mit csinálsz itt, Illés? Ő így felelt: Nagyon buzgólkodtam az ÚRért, a Seregek Istenéért, mert Izráel fiai elhagyták szövetségedet, lerombolták oltáraidat, prófétáidat pedig fegyverrel ölték meg. Egyedül én maradtam meg, de az én életemet is el akarják venni.”* Majd pedig sértettségből, önérzetesen és vonakodva követi Isten parancsát, hogy adja át a szolgálatot a fiatal Elizeusnak, az újonnan kijelölt prédikátornak, aki helyette arat le bizonyos gyümölcsöket, s viszi végbe mindazt, amit Illés valamikor elkezdett. Nem kellett kommentárt fűzni e példázathoz az egyébként kevésbé pallérozott szelleműeknek sem. Ha azt mondom, Jánossy e példázattal nem lopta be magát a szívünkbe, talán keveset mondtam; csak olajat öntött a tűzre, mely sokáig fel-felparázslott, hiába is akarta mindegyre oltogatni.

Azt sem hallgathatom el, hogy az öreg Illés szavainak más jelentőséget és jelentést is tulajdonított; ki tudja miért, talán az írott betű zavarta-e meg látását, vagy talán a térítési szándéka nem ismert határt, mindenesetre Izráel népének

szövetségszegését és oltárrombolását olyan súlyos bűnnek tartotta, „amiért a zsidók elveszítették üdvreményüket, s Krisztus keresztelése után az óhitű választott nép örökké hontalan és görgő kő marad”, mondta egy bibliaórán, s azon véleményét sem rejtette véka alá, hogy „valamennyiüknek külön-külön kell megerősíteniük, Krisztuson keresztül újra a szövetséget az elárult Úrral”. Néhányan persze pontosan tudtuk, hogy bölcstelen és elhamarkodott ítéletmondás volt ez a javából, melynek célpontja a „*Víg halász*” tulajdonosa, Kalapos Vilmos volt, aki „az iszákosság fertőjébe taszítja a híveket, hogy éppoly oltárrombolóvá váljanak, akár az ő hitsorosai”, miként gyakorta ismételte később is e véleményét a kocsmárosról, pusztán csak azért, mert nem mutatott hajlandóságot egyes szeretetvendégségek támogatására néhány üveg üdítővel és egy-egy tálca süteménnyel.

Az igehirdetést követően, az ároni áldásosztás előtt, Jánossy arra kérte a presbitereket, hogy egy rövid megbeszélésre maradjanak vissza. Mi, székeinken ülve, azon tanakodtunk, ugyan mi lehet oly halaszthatatlanul sürgős, hogy a rekkenő hőségben itt marasztaljon bennünket. Alig lebbent tova a záróének utolsó akkordja, Jánossy újonnan kapott palástjában feszítve a bejárati ajtóhoz ment – kimérten és méltóságteljesen lépkedett, fényesre suvickolt bőr cipőjének talpa éppúgy recsegett, akár az öreg Kalapos egykori elegáns éttermében a vendégeké –, s minden távozót megölelt és két oldalt arcon csókolt, ami ugyan némi megütközést váltott ki a szemérmesebb férfiakból, mégsem húzta vissza az arcát más, csak egy családanya, aki kamaszkodó lányával állt a sorban. A serdülő lányka pironkodva viselte, hogy egy idegen férfi arcon csókolja, majd barátságosan megpaskolja ugyanott, és közben rendszeres imádkozásra sarkallja őt, aki apja halála óta szinte az imákba temetkezett. Gyászruhás anyja távolságtartóan fogott kezét a nagytiszteletű asszonnyal is, aki férje jobbján állva mutatkozott be a híveknek.

Nem voltunk sokan, hamar elfogyott a sor, annak ellenére is, hogy Jánossy külön-külön áldást kért az Úrtól mindenkire, s a közösségben levés felettébb mód szükségességére hívta fel az üdvözülésre vágyók figyelmét. Végezetül szertartásosan elkészönt hitvesétől is, gyermekeivel pedig, akik az atyai elbocsátásra vártak, bölcs intelmei sorolása közben fogott kezét, akárha maguk is konfirmandusok volnának, majd élénk lépett, s nyomban mondandójába fogott.

„Testvérekém, ami elmúlt, azt bármennyire is fáj, el kell fogadni imádságos szívvel. Ha valaki úgy érzi, elhordhatatlan bűn terheli a lelkét az utóbbi hetekben történekeért, vallja meg töredelmesen az ő Urának, s ezzel zárja is le a múltat, mert csak az az ember nem tud megszabadulni a múltjától, aki újfent bűnökkel terheli el a lelkét. Ha tehát valaki panasszal szeretne élni az Úr érdemtelen, de elhívott szolgájával szemben, a páli intés értelmében röviden és egyszer szóljon, hogy a hitben gyöngélkedők el ne bizonytalanodjanak és

a Krisztust követők meg ne botránkozzanak. Testvérkéim, meg kell értenetek, ha a fuvaros elereszti a gyeplőt, a lovak is három felé húznak. Aki tehát Istentől indítatva érzi magát a mi közös, szent ügyünk, az átlatok eltervezett templom megépítésére, az fogadjon el engem pásztorának, aki pedig másként dönt, annak fájdalmasan, de Isten után sóvárgó szívvel tudomásul veszem akaratát, s nem gátolom meg abban, hogy más gyülekezetben találjon lelki békére”.

Hamarjában gyomromba hasított a fájdalom, akárha kést vágtak volna belé, s az elhangzott szavak szálldosni kezdtek a múlt felé, hogy társaikra rátaláljanak: „aki nincs velünk, az ellenünk van”, s beleborzongtam az összecsengésbe. „Nagyapa, te, aki nemes harcodat megharcoltad, s átvészelted az irgalmatlanság éveit, igazat szóltál, amikor arra intettél: minél közelebb jutsz a fényhez, annál súlyosabb árnyalakok törnek ellened!” A nyári hőségnek volt-e betudható, avagy valami másnak, szavait csönd követte, ahogy mondani szokás, még a legyek zümmögése is hallatszott. Az asszonyok némelyike Krisztusban megboldogult arccal függesztette tekintetét a kifogástalan öltözetű és sima modorú lelkészre, aki oly igézően tudott Isten nevében szólani; mások a veteményesben felgyülemlett munkákat vették sorra gondolatban, vagy éppen a levesben fővő kappan ízét idézték föl, és szerettek volna mihamarabb túllenni a lélekfaggatáson. Néhányunknak viszont üresen kongott az imaterem; bennem a cicerói körmondatokban megfogalmazott igemagyarázatok egyszeriben széjjel estek, akár gyakorlatlan kántor keze alatt a máskor pillekönnyen iramló futamok, melyek disszonáns akkordokra, vagy rosszul lefogott és fals hangokra töredezve már nem emlékeztetnek az ismert zsoltár dallamára.

Bárhányszor hangzott is el a „testvérkéim” kifejezés, szédülés ragadt magával, akárha fejbe kőlintottak volna. A gondnok persze elégedetten járatta végig győzedelmes tekintetét rajtunk, Jánossyban hamar megsejtette nemcsak pásztorát, de lelki társát is. „Meglátjátok, mostantól fogva néma vezeti a világtalant, s fordítva” –, bizonygatta véleményét ironikusan Kárpáthy Gyula, a templomkertben köré gyűlőknek. Várhegyi szemmel látható örömmel dörzsölte kezét a pásztor beszéde után, s lelkében ujjongott ősz ellensége megjegyzése miatt is, és a fásasztó lépcsőn bukácsolva sietett vissza az imaházba. „Megtalálja zsák a foltját”, mutatott utána Erdőssi, aki egy akkoriban számomra értelmezhetetlen kijelentést tett: „Mi akkor is kálvinisták maradunk, ha felépül egyszer az új templom.”

*

Az addig többnyire csak kuratóriumi megbeszéléseken tervezgetett templom építése másfél év után hirtelen fordulatot vett. Jánossy rendkívüli kuratóriumi gyűlést hívott össze egy kedd estére, s tüzetesen átnézte velünk a kész terveket, aggályosan faggatva az építész az előre látható végösszegekről, a kiala-

kítandó helyiségek számáról és méretéről, a földémszerkezet költségéről és a fűtés megoldásáról, s nem csekély érdeklődéssel hallgatta a leendő parókia ütemezését sem. A gondnok feltűnő módon nem „heherészett” többé, igyekezett mindenre kielégítő választ adni, olykor még az építésszt is túllícitálva. Nem győztem kapkodni a fejem a rázúduló számok és áldáskérések hallatán –; bizony mondom, ha számokból és imákból épülne egy templom, minden bizonnyal napok alatt elkészült volna a miénk. Jól ismertem az építésszt, kinek a felesége egykoron nálunk tanított, amíg nem kényszerült arra, hogy asztmás gyermekével otthon maradjon; csöndes, megfontolt ember volt, afféle munkamániás, aki, ha egyszer komolyan hozzáfazdult a tervezéshez, gyakorta még a családjáról is megfeledkezett. Más az ő helyében rögtön a tiszteletdíj megállapításával és garanciák kikötésével kezdte volna a tárgyalást, ő viszont még arról a járandóságáról is lemondott, ami kötelezően járt volna, nem hitbuzgalomból, egyszerűen fontosabbnak vélte álma megvalósulását, mint vagyona gyarapítását, melyet más házak tervezésekor egyébként szem előtt tartott. A kuratóriumi gyűlésről távozóban kikértem a véleményét, nehogy feltűnően tájékozatlan legyek bizonyos döntéseim meghozatala előtt; később is gyakran fordultam hozzá, ha elbizonytalanodtam, de egy idő elteltével már ő is éppoly tehetetlenül állt szembe a megindult lavinával, akárcsak én, holott nekem lett volna lehetőségem befolyásolni a döntéseket, ha a véleményem valaha is számított volna, s nem húzzák keresztül minduntalan határozatainkat. Később, néhányszor úgy éreztem, koloncok vagyunk Jánossy és a gondnok nyakában, ami abból derült ki, hogy a kuratórium egységes döntése ellenére egészen másként jártak el egy-egy számla kifizetésekor, megbízási szerződés aláírásakor vagy adomány elkönyvelésekor, mint ahogy abban megállapodtunk. Ilyenkor Erdőssi határozottan tiltakozott s a jegyzőkönyvbe vetette mondandóját, csak éppen a jegyzőkönyv semmiféle ellenvetést nem tartalmazott, amikor a presbitérium előtt felolvasták. Újabb tiltakozás következett kurátortársam részéről, én tanúskodtam Erdőssi mellett, a gondnok pedig álnokul tagadott, s Jánossy hagyta a vitát parttalanul folyni a presbitérium nyílt színe előtt, mert jó emberismerőként sejtette, hogy az idősebbek, akik néhány hasonló kínos jelenet után maguk sem tudták, kinek higgyenek, s egyébként is kivetni szerették volna nyakukból az efféle időigényes gondokat, lassan közömbössé válnak, merthiszen a templomot akarják látni mihamarabb. Ne tagadjuk, Jánossy e taktikával hamar célt ért: valamennyi vita arra volt csupán jó, hogy a csüggedt idős presbiterek elhatárolódjanak tőlünk és az építkezés nyűgétől, s a gondnokra meg a lelkészre bízzák az ügyek intézését, akár azon az áron is, hogy bennünket, kurátorokat, akiket ők választottak meg a presbitérium tagjaiból, magunkra hagyjanak kétségeinkkel.

Látszatra minden úgy ment, mint a karikacsapás. Kicsit gyanúsán is gyorsan követték egymást az események. A korábban habozó és háttérbe húzódó gondnok napok alatt felmérte a parókia és az imaház értékét, s félrehívott Er-

dóssal a következő vasárnapi istentisztelet után, hogy talált egy megbízható építkezési vállalkozót, aki hajlandó lenne megvásárolni a parókiát egy tisztességes összegért, melyből megkezdhetnénk az alapozást. Erdőssivel egymásra néztünk, mert erről még szó sem esett közöttünk, azt hittük, valamiféle pályázat útján értékesítjük a telket, s a parókia elbontásáért is jó pénzt kérünk. De még két nap sem telt el, telefonhoz kértek a gimnáziumban, s a gondnok lelkesen közölte, hogy a püspök úr hosszas tárgyalások révén megszerezte a telket a várostól, ráadásul ingyen, úgyhogy azonnal kezdhessük az adománygyűjtési akciót.

Ma sem tudom biztosan, hogy árulás volt-e a részemről, vagy a tett- és becsvágy tűnt erősebbnek ellenkezésemnél, minden esetre teljes erővel vettem magam a munkába és egy szemre is gyönyörködtető kiadványt készítettünk kurátor társammal együtt, fedőlapján a leendő templom homlokzati látványának rajzával, belül négy nyelvű ismertetővel. Napokon át lázasan írtam egy üres iskolai dolgozatfüzetbe az ismerősök nevét, a helybeli és más városbeli kiemelkedő személyiségekével, művészekével együtt, akikről feltételeztem, hogy egy új kálvinista templom építésétől nem idegenkednek. Volt, akit telefonon győzködtem az adakozás fontosságáról, volt, akit személyesen kerestem meg a siker reményében, másokat pedig a borítékokban szétküldött kiadványok segítségével iparkodtam megnyerni ügyünknek. A megyei hírlapban is megjelentettünk egy rövid cikket az épülő templomról, melynek képe lassan kezdett beívódni az emberek tudatába. Bár többet reméltem az akciótól, mint amennyit kaptunk, mégis csinos kis összeg érkezett a számlánkra és a hívek is adakoztak, ha a vártnál szerényebb mértékben is. Eközben Erdőssi barátom a telekkönyvi iratok ügyében rohangászott és egy ismert jogász megnyerésén fáradozott, nehogy valami kellemetlen meglepetés érjen bennünket.

Fenntartásaink nemigen oldódtak Jánossyval szemben, de a „közös ügy” fedlétette egy időre a lelkeszáváltáskor elszenvedett sérelmeket. Egyébként is várakozó álláspontra helyezkedtünk; „nekünk belülről kell ellenőriznünk, hogy minden rendben megy-e, vagy sem. Ameddig úgy érzik, hogy nem tehetnek meg bármit a hitünkkel és becsületünkkel szemben, maradnunk kell a kuratóriumban. A templom állni fog, ez kétségtelen, csak azt nem tudom, hány kálvinista lesz benne, ha kiengedjük a kezünkből a lélek házának épülését”, jegyezte meg komoran Erdőssi barátom, aki oly sokszor marasztalt később is, amikor elszállt a hadakozástól a kedvem.

*

Egy kuratóriumi gyűlést követően, Jánossy őszintén marasztalt, s bár engem nyolc órakor várt otthon barátnőm, mégis ráálltam egy rövid négy szemközti beszélgetésre; akkor még nem sejthettem, hogy a lelkész, valamiféle érthetetlen s mindmáig kifürkészhetetlen okból szándékozik megnyílni előttem, s ezért

meséli el részletesen családja történetét, mely utólag számtalan dolgot megmagyaráz különös jelleméből.

Nagyapjának Kassa belvárosában, nem messze a székesegyháztól, férfi és női divatárú kereskedése volt; egyaránt árult felöltőket és pelerineket, öltönyöket és kosztümöket, ingeket és selyemblúzokat, fehérneműket és harisnyákat, s persze mindenféle kiegészítőket: kalapokat, kesztyűket, esernyőket és sétapálcákat is. A város vagyonos és kevésbé tehetős polgárai, és a környékbeli nemesek is hozzá jártak vásárolni, úgyhogy üzlete napról napra virágzott, s egy idő után már azt is megengedhette magának, hogy segédek és könyvelőt tartson, s hogy francia és olasz árukat szerezzen be az igényesebb vevőknek, a rendszeresen nála vásároló nőknek pedig kis üveg parfümökkel és kozmetikai szerekekkel kedveskedjen. Megtakarított pénzének egy részét bankban kamatoztatta, másik felét kölcsön adta uzsorára. Valósággal rettegtek tőle adósai. Mérhetetlenül boldoggá tette a tudat, hogy a régi nemesi családok és a befolyásos polgárok körében foroghatott, bizalmasuknak és hitelezőjüknek tartották, s nagy házat vezetett, amelyben politikusok, bankárok, művészek és kékharisnyák is rendszeresen megfordultak. „Kezemben tartom az egész várost”, ez volt a szavajárása, s valóban döntően befolyásolta a magisztrátus összetételét.

Olykor hetekre is eltűnt Bécsben, ahol egy divatos színésznő karrierjét egyengette, lakást bérelt neki, estélyeket adott a tiszteletére s pazarlón költött toalettjére, s az sem igazán bosszantotta, hogy ünnepelt szeretője fiatal balett táncos fiúkkal csalta meg őt, olykor maga biztatta efféle félrelépésekre. Vonzódott e kétes hírű, bizonytalan egzisztenciájú és szertelen életmódot folytató bohémekhez, Maecenásuknak vallotta magát, s mindegyiküktől hálásan kasszírozta be a hódolat és áldozat különféle megnyilvánulásait. Egyesek impotens hírét keltették, mások perverz hajlamait emlegették; egyként mosolygott mind a két pletykán, ám azzal egyáltalán nem gyanúsíthatták, hogy feleségével bizalmas viszonyban volna, hiszen évek óta külön szobában aludtak, s csak az étkezőasztalnál látták egymást, még üdülni is külön jártak. Az italt sem vetette meg, különösen a francia konyakot és a pezsgőt szerette, de a bordeaux-i vörös és elzászi fehér borokból is válogatott készletet halmozott föl pincéjében, évjárat szerint csoportosítva a flaskákat a farekeszekben; s mániákus megszállottsággal vásárolta a márkás szivarokat is, melyeket fadobozkákból vagy bőrtárcából kínált barátainak, akik nem fogytak ki a dicséretből.

Apját sohasem látta, mert néhány hónapra rá, hogy anyját feleségül vette, megszökött egy Kassán vendégszereplő pesti táncosnővel, akivel egy Adria parti város hotelszobájában élt kitartottként, maga futtatta kedvesét a casino vendégei között, akikkel olykor perpatvarba keveredett, ha nem fizettek tisztességesen, vagy ha el akarták csábítani gerlicéjét. Időnként felbukkant ugyan megzsarolni az apósát, aki csak azért adott neki valamennyi összeget, hogy

mihamarabb elhordja magát, s a kicsikart pénzzel újfent eltűnt egy időre, kártyázni, inni és rulettozni. Ám attól tartva, hogy egyszer elveszítheti az aranytojást tojó tyúkot, ördögi tervet fundált ki, s egy látogatása alkalmával, gyermekét nemzett elhagyott feleségének. Anyja valamilyen érthetetlen oknál fogva rajongott e szélhámos bajkeverőért, aki végül is vérbajban halt meg egy tiroli kis faluban, ahova a rendőrség elől bújt el, sikkasztásért körözték ugyanis.

Anyja úgy szülte meg őt, akárha fattyút hozott volna a világra; a szülés után hónapokon át tejlázzal kezelték egy osztrák elmeklinikán. A nagyapa, elkerülendő az újabb botrányt, magához vette őket, s Bécsben neveltette unokáját, hiszen még szlovák-magyar a határok módosítása és az államosítás előtt sikerült egykori vagyonából annyit kimentenie, amennyiből újra alapíthatott egy kereskedőházat, mely, hála korábbi bankár és politikus kapcsolatainak, gyorsan felvirágzott. Semmit sem tudott, s nem is akart megtagadni egyetlen unokájától, akit a legjobb magániskolába íratott s elhalmozott zsebpénzzel, melyből cukrászdába hívhatta osztálytársait, gyümölcskosárákat majszolni és málnaszörpöket inni, s roppant mód élvezte, hogy társai irigykedve-ácsingózva néznek rá, akár egy valóságos „kis hercegre”. Nagyszülei halála után egy pesti rokon vette magához és a református gimnáziumban fejezte be tanulmányait, mivel anyja rendszeres pszichiáteri kezelés alatt állt.

A sok megrázkódtatás, a magányosan töltött esték, a céltalannak tűnő töprengések, a hasztalanság tudata Isten felé fordították lelkét, s ettől fogva éppoly szigorúan tartóztatta meg magát a bűnös kísértésektől, mint amilyen meg gondolatlanul és szertelenül költötte zsebpénzét egykoron semmiségekre. Frissen felszentelt és kinevezett lelkészként találkozott első gyülekezetében egy fiatal lánnyal, aki annak ellenére is rendszeresen járt az istentiszteletre, hogy meg sem volt keresztelve. A kissé molett, sápatag és önbizalom hiányával küzdő lány a tanítóképzőt végezte, s egy éve hiányzott még a diploma megszerzéséig, melynek segítségével, biztos állás tudatában térhetett volna vissza szülővárosába, apja ugyanis megyei párttitkár volt. A gyülekezetben imádkozó lányon olykor neurotikus tünetek mutatkoztak, halálfélelmek gyötörték s időnként arra panaszkodott, hogy képtelen apja árnyékában és zsarnoki természetének kiszolgáltatva élni, s éppen akkoriban foglalkoztatta az öngyilkosság gondolata, amikor megismerkedtek. Mellette új hitet és új reményt kapott, s még a diploma megszerzése előtt megszülte első fiúgyermeküket, s bármennyire is tombolt, fenyegetőzött apja, feleségül ment hozzá, a vidékre száműzött lelkipásztorhoz. Örömeiket lelték a szegénységben, az önmegtartóztatásban, az otthoni és parókián végzett imádkozásokban és a szaporodó gyermekáldásban. Hitvallónak mondták magukat, s az Istenre találás örömét igyekeztek megosztani mindazokkal, akik eladdig hiába vártak a hallgatag Isten jeladására. Ezen és ezért munkálkodtak az előző két gyülekezetben, ahol szolgált.

„Nos, testvérkém, ez az én történetem, megszenvedtem a hitemért és családom fertelmes bűneiért. Bárha a gyülekezetben mindenki el tudná mondani ezt magáról! Én úgy látom, szólj, ha igaztalanul ítélek, az emberek itt inkább csak templomjárók, semmint hitben élők.”

Megszántam őt; nem, inkább restelkedtem korábbi ellenséges viselkedésem miatt, s hirtelenjében feledtem a sértő „testvérkém” megszólítást, a zselézett hajviseletet, hiszen az apjához fűződő viszonya – mely Rembrandt képeit: a tékozló fiúnak, Saul és Dávid történetének feldolgozásait juttatták emlékezetembe –, önvizsgálatra készítettek. „Tévedtem megint” mondtam magamnak, s napokon át emésztett a kétség viszálykodásom okán. Ám a magamfajta önfejű és konok ember a világért sem vallaná meg nyíltan tévedését, ezért inkább kettőzött erővel vettem magam a munkába, s azt reméltem, bűneimet, melyeket az új lelkipásztorral szemben követtem el, megbocsátja az Isten, s egyszer Jánossy Gáspár is belátja, hogy Dani bácsi melletti kardoskodásom éppen a hűség, a megbízhatóság és a szeretet jele, nem pedig szájkodás és gyülekezetbomlasztás.

Őszinte közeledési szándékom jeleként néhány nap múlva meg is hívtam lakásomba, amit soha sem tettem kollégáimmal, de még a legközvetlenebb ismerőseimmel sem; jobb a magánéletemtől távol tartanai másokat, így legalább nem érhet keserves csalódás, különben sem szerettem volna, ha barátnőm épp akkor toppan be, amikor valaki nálam időzik; nem akartam sem őt, sem magamat hírbe hozni. Egy kisvárosban jobb az elővigyázatosság; az emberek amúgy is oly sok mindent fecsegnek alaptalanul s olyan hamar szeretnek ítélni.

Jánossy szokása szerint kifogástalan fekete öltönyében állított be, felöltője alatta frissen vasalt inget viselt, melynek gallérja alá gondosan kiválasztott nyakkendőt kötött; még a cipőjét is hajlandó lett volna lehúzni, nehogy összerondítsa szőnyegemet. Mielőtt helyet foglalt volna, megállt a falra akasztott festmények és grafikák előtt, s lelkesült arccal dicsérte ízlésemet, s gyűjtőszenvédélyem kapcsán újból nagyapja fényűzését emlegette, enyhe gúnnyal szája szögletében. A készülő templomtervekről, a gyülekezetépítésről s a szívemben oly régóta dédelgetett vágyamról (tudniillik hogy újfent visszalopjuk a templomba a művészetet s a vasárnapi iskolában előadásokat tartok egyes alkotókról) oly sokáig beszélgettünk, hogy észre sem vettem mily gyorsan repült el az idő, teljesen kikökökentem időérzékeimből s csodálkozva vettem tudomásul az est érkezését, Jánossy az órájára pillantva szabadkozott, hogy sajnos még tengernyi dolga van, többek között meg kell látogatni egy-két idős beteget is. Az ajtóban búcsúzkodva magához ölelt, arcon csókolt, amitől szemérmesen elpirultam, talán Júdás csókja rémlett föl egyszeriben, lényeg az, hogy nem hallottam miféle ígét ajánlott figyelmembe az esti imádsághoz, s persze azt sem volt teljesen világos számomra, mire is céloz a képeim sorsát illetően, mintha árverést vagy

adományozást említett volna. Minden bizonnyal már akkor, látogatása alkalmával megfordult fejében az a képtelen ötlet, hogy néhány képem eladása révén juthat nagyobb adományhoz az építkezés javára. Ha őszintén feltárja szándékát, időben elmondhattam volna neki, nincs az a pénz, amennyiért valaha is megválnék ezektől a képektől, nem is a valóságos vagy lehetséges értékük miatt, hanem mert létemet igazolják. S hát cseppet sem zavart az, hogy a Kalapos Vilmos örökségéből származó képek Jánossy szemében a „kapzsiság és vámszedők harácsolásának szimbólumai” voltak, melyek éppúgy megfertőzik tulajdonosukat, akár Júdást a Szinhedrion tallérjai. Savanyú a szőlő, gondoltam, s nem állt szándékomban arról vitázni vele, mivé is vált volna Rembrandt vagy Van Gogh hagyatéka, ha egy-egy műgyűjtő nem áldoz érte olykor egész vagyont. Oh, jól tudom, Kálvin sem szívlelhette különösebben a piktúrát, s más egyéb művészeti formákat sem, csak hát, kérdem én, mivé lettünk volna mi kálvinisták, ha az elmúlt évszázadok alatt létre sem hozzuk azokat az alkotásokat, melyekre idejekorán tilalom és átok mondatott; mivé is válnánk, ha egy újkori autodafé révén felszámolnánk szellemi örökségünket.

Egyébként, amikor Kalapos Vilmos rákényszerült, hogy felesége ápoltatása miatt felszámolja családi gyűjteményét, szomorúan jegyezte meg: „Sokan tartják haszontalannak e szenvedélyt, viszont alig néhányan gondolnak bele, miként is őrizhetné meg egy nemzet szellemi javait, ha nem volnának hozzám hasonló csudabogarak, akik nem földet, gépet vagy tudom is én miféle szerkentyűket vesznek, hanem képeket, szobrokat és kéziratokat. Tudom, hogy bennünket zsidókat egyesek élvetegnek, parazitának, kozmopolitának és szocialistának tartanak, mások meg azzal vádolnak, hogy gyökértelenek vagyunk, akik bármerre is menekültünk az idők folyamán, sehol sem akarunk még csak hallani sem őseink hitéről és a nemzeti megkapaszkodásról. Csak hát a zsidó sem egyforma, barátom, miként maguk kálvinisták sem. Éppúgy vannak közöttünk hagyományőrzők, hithűk, az apák által választott földbe és mesteriségbe gyökerezők, mint a hagyományból semmit sem magtartók, neveltetésüket és apai örökségüket megtagadók, talajt vesztett önfeladók, akik úgy kacérkodnak az eszmékkel: a szocializmussal és liberalizmussal, ahogy a korzón volt szokás a szépasszonyokkal. De látja, fiatal barátom, ezt a gyűjteményt nem a sokat emlegetett kalmárszellem, nem is az önhittség és bírvágy hozta létre, hanem az a mérhetetlen tisztelet és szenvedélyes szeretet, melyet apám érzett a művészet iránt. S azért őrizgette, rejtegette képeket és rajzokat a háború alatt, s az azt követő évtizedekben is, amikor könnyen rásüthették volna gyűjteménye okán akár a 'kulák', akár az 'osztályellenség' bélyegét, mert úgy vélte, nem lehet olyan világban élni, amelyik időről időre megsemmisíti a múltat, tetszése szerint átírja a történelmet, egyes embereket kiradíroz az emlékezetből, míg másoknak dicsőséget hazudik. S hát miféle kultúrpolitika az, kérdezgette gyakorta apám fennhangon, amelyik háttérbe szorítja a tehetségeseket és

szorgalmasokat a dilettáns szerencselovagok, a húsos fazék körül sündörgők, a pártvezérekhez dörgölőzők kedvéért? Sosem azért vásárolt egy-egy képet, mert a pénzes zsidót, a mecénást akarta eljátszani, akinek hálával tartoznak e kegyes gesztusáért az éhenkórász alkotók, ahogy oly sokan szerettek közülünk ilyen színben tündökölni, s mihelyt elfordult tőlük egy művész, rögtön árulásról, hálátlanságról papoltak a nyilvánosság előtt. Nem, épp ellenkezőleg, a maga részéről apám érezte megtiszteltetésnek, ha valamelyik művész műtermében válogathatott és vásárolhatott. Ezért a háttérbe húzódni tudásért és önzetlen műpártolásért tisztelték a legnagyobbak is, s azt sem rótták föl neki, hogy nem szakértő, csak szenvedélyes gyűjtő, aki bizonyára tudja miért áldoz ennyi pénzt alkotásaikra.”

Engem nem kellett Kalapos Vilmosnak apja jó szándékáról és becsületességéről győzködnie; a gyűjtemény önmagáról és önmagáért beszélt, bármelyik nagyváros múzeuma megirigyelhette volna; s ha olyan hírességek vagy csak később elhíresült művészek otthonában fordulhatott meg, mint amilyeneknek a képeit gyűjtötte, bizonyára becsülték is valamiért a vidéki étteremtulajdonost, aki szívesen látta vendégül a mifelénk nyaraló művészeket, s olykor hitelezett is nekik. Művészettörténészként sosem izgatott miként is vélekednek hivatásomról és tárgyáról a levitézlett bértollnokok, a pártpropagandistáknak behódoló kritikusok és az önmagukat szakértőnek kikiáltók. Ellenben módfelett elkésérített, hogy a Jánossy-féle szemlélet (melyet a nyolcvanas évek derekán már az egykori pártpropagandisták sem vallottak magukénak), éppen kirekesztő jellege miatt üldözte el a tehetséges fiatalokat az Alföldről. Bennem is feltört időről időre a vágy, hogy kiállításokat rendezzek a régióinkbeli tehetségeknek; olykor egy-egy befutott festő ügyének még sikerült is megnyernem a helyi hivatalosságokat, ám pártolók és vásárlók hiányában képtelennek bizonyultam maradásra és letelepedésre bírni a fiatalokat; „művésztábor” is csak egyetlen egyszer szervezhettem városunkban, mert az ott létrehozott alkotásokat „ideológiai szemétnek” minősítette egy népművelő.

Egyszóval zavarba ejtett Jánossy csókja, engem ugyanis még az apám sem csókolt arcon soha, amióta iskolába kezdtem járni, s édesanyám is csak félénken szorongatta a kezem vagy simogatta meg olykor a fejem, s annak ellenére sem engedtem neki a csókolgatást, hogy láttam, iszonyatosan szenved tartózkodásom miatt. „Kisfiam, de régen is volt Istenem, amikor még valóban kisfiamnak szólíthattalak”, sóhajtott föl, s könnybe lábadt a szeme; ettől viszont borsózott a hátam, mert sejtettem, ezután a szív húrjain kezd el játszani, én pedig nem szerettem volna megbántani őt, de azt sem akartam, hogy megérezve engedékenységet, újfent a házasságomat hozza szóba. Olykor még az is feszélyezett, hogy ölelkézéseink után barátnőm önfeledten és hálásan csókolgattott, miközben kéjesen nyújtóztam el az ágyban, ugyanis mindig első szere-

tőim: Zsuzsa és Fleur mohósága rémlett föl ilyenkor emlékezetemben, s nekem nem akaródzott rájuk gondolni mikor mással ölelkezem.

*

De térjünk csak vissza Jánossy Gáspárhoz; nálam tette első látogatását követő vasárnap, Erdőssi barátom félrehívott a templomkertben a terebélyes diófa alá, s beszámolt arról, hogy az új lelkipásztor kéretlenül és váratlanul megjelent náluk az előző este, úgymond a békességet és testvéri szeretetet ápolandó, s a maga részéről már-már hajlott volna békejobbot nyújtani a nem kívánt jövevénynek, de egy jelentéktelennek tűnő mozzanat tüskéként maradt meg benne, s megakadályozta a közeledésben. Távozóban Jánossy az én magánéletemről: szeretőmről és képeim eredetéről, értékéről faggatta őt, no és persze arról, hogy mit is gondol rólam. Bizalmatlanul ráncoltam össze szemöldökömet, mert arra gyanakodtam, Erdőssi talán e gyanúkeltséssel akarja elejét venni annak, hogy korán „bratyizni” kezdjek a tiszteletessel, s azért is, mert elképesztett Jánossy jól értesültségével. „Különben is; nem Kálvin korában élünk, amikor bárki számon kérheti rajtam legbensőbb érzelmeimet, s azt, hogy kihez és milyen szálak fűznek” –, morogtam magamban.

Kételyek és gyanúk kavargtak bennem; s azon tűnődtem, vajon honnan veszi a bátorságot az „oszd meg és uralkodj” alapon történő ítélkezéshez, hiszen másfél éve érkezett közénk s még alig tisztázta helyzetét és súlyát a mi kis közösségünkben, máris jogot formál mások gyöngéinek a kipellengérezésére és az életem megrendszabályozására. Indulatok törtek föl bensőmben, mégsem siettem tisztázni az ügyet Jánossyval, mivel egy bizalmas beszélgetést követő őszinte ki- és feltárulkozások nem voltak kíváncsiak számomra. Egyébként is, épp elég volt szüntelenül küzdeni apámmal, aki szintén tudomást szerzett valahonnan szeretőmről, s mindenáron összeboronálni igyekezett vele, már csak az unokák miatt is, én viszont hallani sem akartam függetlenségem feladásáról. Akkor még nem is sejtettem, hogy Jánossytól tud mindenről, aki bátorkodott felkeresni az apámat, hogy szigorával hasson oda az én erkölcstelen viszonyom mielőbbi felszámolása érdekében, a hívekben ugyanis visszatetszést kelt az Isten előtt törvénytelen kapcsolatom, amely nem más, mint kérés és fajtalankodás.

Apám persze ismert engem, s tudta, hogy éppoly hajthatatlan vagyok döntéseimben, akárcsak ő, hiába is iparkodna hatni rám, s noha elvörösödött haragjában, mégsem tessékelt ki az ajtón a rólam kegyetlen ítéletet mondó tiszteletet. Sokáig elhallgatta előttem mind a látogatás tényét, mind saját véleményét Jánossyról, merthogy látva templomépítő lendületemet, nem akart a lelkipásztor ellen uszítani. Pedig mennyi, de mennyi kudarctól és vizsálytól kímélt volna meg, ha időben elszólja magát. Talán nem tápláltam volna oly vérmes reményeket kurátori teendőim értelméről, s barátnőmet is megóvhattam

volna attól a tortúrától, amelyen néhány hónappal később keresztülment Jánossy jóvoltából, ugyanis egy prédikáció keretében nyilvánosságra hozta a nevét annak a „szemérmetlen nőszemélynek, aki erkölcsi fertőbe rántja az egyik legszorgosabb presbitertestvérünket”, s ezzel mindörökre elmarta őt mellőlem, boldogtalanná téve engem is. Barátnőm nagyanyja maga is jelen volt az ominózus istentiszteleten, s noha egyáltalán nem lett volna ellenére, ha feleségül veszem az unokáját, már csak a két család régi ismeretsége okán sem, miként a viszonyunkba sem szólt bele eladdig, amíg Jánossy ellenünk nem tüzelte, egyszerűen úgy tett, mintha nem is tudna semmiről. Óh, ezek a jószágos tántik és nagymamák, mennyi bölcsességgel és emelkedettséggel tudták elfogadni a dolgok folyását, a csapásokat és néhakori örömöket; s mily megértőnek bizonyultak bizonyos vétkekkel szemben – melyeket, ha pusztán csak a törvények szavára figyelmeznék, el kellett volna ítélniök, de az évtizedek és emlékezetben őrzött korábbi nemzedékek történetei arra intették őket, hogy a farizeusoknak sincs több hitelük ama ítélőszék előtt –, ezérthát nem is feszegették őket. Am ha valaki is cinkossággal vagy bűnpártolással vádolta meg őket, nagyobb részük megrémült az istenítélettől, s igyekezett tisztára mosni lelkiismeretét; csak kevesen mertek az élet jogára is hivatkozni, azok, akik belátták, hogy hit és élet nem tévesztendő össze a hitélettel, velük szemben a többiek a hitetlenség vádjától féltek, igen, az ateizmustól, mely egy nemzedék alatt kilúgozta az emberek agyából a próféták hitét.

De ne siessünk ennyire előre a történetben. Talán felesleges is mondanom, hogy Erdőssi figyelmeztetése nyomán újfent bizalmatlanná és tartózkodóvá váltam Jánossyval szemben. Ezt a lelki hintázást: odahajlást és eltávolodást képtelen voltam egyszer s mindenkorra megszüntetni a rákövetkező időben sem, mert akárhányszor beszéltem vele – akár arról, hogy mily jó volna, ha az új templomban kiállításokra, koncertekre kerülhetne sor a „nem hívők” megnyerése és a hívők lelki gazdagodása érdekében; akár arról, hogy esténként kétélyek gyötrik, vajon felépíthető-e a templom csatározások, kellemetlen döntések és viszálykodások elkerülése nélkül, amelyek bizonyos fokú erkölcsi zuhanással járnak valamennyiünk számára –, mindig szeretetétiséget, támogatásért esdeklést és nyíltszívűséget véltem kihallani hangjából. Viszont mindahányszor elképedtem, ha akár egy idős presbiter tehetetlenségéről, zsugoriságáról, okvetetlenségéről fakadt ki előttem, s a mihamarabbi megújulást szorgalmazta (amely alatt alig is titkoltan a presbitérium lecserélését értette, s mindent meg is tett azért, hogy a „régiek” közül minél többen hagyják el a gyülekezetet s újonnan megtértekekkel gyarapítsa a hívek számát); vagy ha valamelyik előttem szapult idős ember azzal állított meg az utcán, hogy kuratóriumbeli akadékoskodásomról, világias szokásaimról, „nem kellően mély hittel átitatott bölcselkedéseimről” ejtett szót a tiszteletes egy négyszemközti beszélgetés alkalmával. A hallgatag, áskálódásra képtelen Sípos tanár úr leplezte le akaratlanul is ezt az

ármánykodást, amikor nagyobb óvatosságra intett a lelkésszel szemben, aki nemcsak hogy tapintatlan, de előszeretettel vájkál mások magánéletében és kóhol vádakat. Akkoriban én már olyan gyanakvóvá váltam, hogy egykori tanárom szavait is kétkedéssel fogadtam, noha tudtam, nem szokása másokat rágal-mazni; ha a templomépítés sodrásában alkalmam lett volna higgadtan elmeren-geni, elég bizonyosságot szolgáltatott volna Jánossy szeretetlenségére és hatalom-mániájára az is, hogy a gyülekezetben egymásra is gyanakszunk. De mintha Jánossy előre megérezte volna mindig is, ki gyengítheti helyzetét és meg-ítélését, Sípos Ferenc ellen próbált hangolni.

Mi tagadás, egy ideig nem akartam szembesíteni e „kettős szájjal” való be-szédével Jánossy Gáspárt, „úgyis kijön a lépés, hogy tisztázzuk a dolgokat”, gondoltam. Ám egy alkalommal, amikor halott nagyapám tekintélyét és emlé-két sértő kijelentése miatt mégis elérkezettnek láttam az időt a feddésre, meg-lepett mily vehemenciával utasította vissza e számonkérést, „tudhatnád testvér-kém, akiket ez idáig nem nyerhettem meg Istentől áldott szolgálatomnak, mindenfélét beszélnek össze-vissza, csak hogy fenntartsák a békétlenséget”.

Attól sem riadt vissza, hogy a legközelebbi istentiszteleten kiprédikálja a vi-szályszítást, s akár egy jó tanár, aki nem szégyelli újra és újra feleleveníteni és elmagyarázni az értetlen nebulóknak valamelyik sarkalatos fizikai törvény-szerűséget vagy definíciót, szinte sorról-sorra kommentáltra a Rómabeliekhez írott levelet. Hegyibeszéde alatt alig is bírta csillapítani savonarolás haragját: arcizmain valamiféle beteges rángatózást véltem újfent felfedezni és olybá tűnt nekem, hogy szeme is tűzben égett, oly hévvel, akárha felégetni vágyott volna mindent, ami bűnből fakad, s azt is, amire a bűnnek csak az árnyéka vetődött. Ekkor értettem meg – a lelkipásztor irgalmatlan haragjából s belső felindulása-ból – azt a fanatikus gyűlöletet, melyet épp ellenünk tápláltak valaha az eret-neküldözők. „Mindegy mely közösséghez vagy felekezethez tartozol, egyaránt vannak külső és belső ellenségeid, akik a gyűlölettől felkorbácsolva irtanak ki egy éjjelen, a sötétség leple alatt, nehogy az Ábrahám, Izsák és Jákob istene meglássa eltorzult pofájukat”, rémlik föl Dani bácsi okfejtése, s újfent igazolva láttam egykori megállapítását, „ha egy keresztyén ember gyűlöl, annál nincs kegyetlenebb és félelmetesebb”. Jánossy pedig gyűlölte a hitben gyöngéket, s a tisztító tűz erejével akart megedzeni bennünket.

Prédikációi hallatán magamba szálltam és őszintén faggattam meg lelki-ismeretemet: vajon meddig óhajt még perelni Jánossyval, aki egyetlen célnak rendeli alá életét, hogy az új lelki ház épülésével együtt újonnan megerősített hitű közösséget teremtsen. Aztán azt súgta egy belső hang: meddig lehet együttélni egy démonnal? Ilyen végletek közt őrlődtem ítéletalkotásomban te-vékenységét és személyiségét illetően, de akkoriban nem sejthettem még, hogy mi mindent hajlandó kiprédikálni, csak hogy megalázzon valakit és elhárítsa magáról a felelősséget. Pedig az igazság kedvéért már hajlottam is arra, hogy

olyan emberi értékeket is észreveggyek jellemében, melyek létéről addig hallani sem akartam. Csodáltam példamutatását, melyet a hit kérdésében mutatott nekünk (bár eleinte még nem gondoltam, hogy mind kegyetlenebbé s már-már ellenségessé váló szigora Isten ellen való vétkezéssé válik, hiszen a hit nevében alázott meg gyakorta másokat, s ez sokunkban azt a benyomást keltette később, hogy álarca mögött egy farizeus gőgjét rejt), s amelyet például a nevelésben követett. Irigyeltem törhetetlen kitartását és munkabírását, olykor még késő este is az imaházban készítette heti munkatervét, prédikációit, s igyekezett eligazodni az építkezés nagyon is bonyolult költségvetésében, a számlák labirintusában. Meg kell vallanom, bármennyire is féltettük önmagunk és a presbitérium függetlenségét lelkipásztorunktól – akit fanatikus erkölcsűsnek, illetve bizonyos idő elteltével „szentfazéknak” tartottunk –, mégsem akaródzott egykönnyen visszavonhatatlan ítéletet mondanunk felette. Ki tudja nem jártunk volna e jobban, ha az első pillanattól fogva rászorítjuk az évszázados törvények betartására.

Kárpáthy Gyula volt az első, aki megunta a hosszú hónapok óta zajló és hiábavaló hadakozást, s a presbiteri gyűléseken úgy tett, mint akit elnyomott a buzgóság; olykor persze valóságosan is élt a kedvező alkalommal, hogy sem családja, sem a környékbeli nem zaklatják késő este, s nagyot szundíthat; csak akkor nyitotta ki szemét, ha szavazni kellett valamiről, vagy ha imádkoztunk, ám a „Víg halászbán” újra elemében érezte magát s nem szűnt meg szapulni az ájtatoskodó Jánossyt. Emlékszem már, ő mondta ki először e jelzőt a „szentfazék” kíséretében, s az asztal körül ülők közül egyikünknek sem állt szándékában felülvizsgálni vagy kiigazítani a nyugdíjas körorvos ítéletét. „Az öregúr bármennyire is közönyösnek mutatja magát Jánossyval szemben, jobban átlátja jellemét, mint akármelyikünk is, csak vár”, jegyezte meg Erdőssi cinkosan kacintva, s a többiek egyetértően bólogattak.

Ne higgye senki, hogy nem ismertük önnön hibáinkat és értékeinket, csak egyikünk sem vette a bátorságot arra, hogy szigorúan feddje meg a másikat, egyébként sem lett volna senkinek sem joga bármit is a másik szemére vetni. Jellemző példaként említem azt a viccet, melyet szintén Kárpáthy Gyula mesélt nekünk egy pohár sör mellett. „Teológusnövendék érkezik legációba az egyik gyülekezethez, s az idős lelkész azzal a jó tanáccsal engedi a szószékre, hogy kíméletlenül ostorozza a híveket, mert iszákosak, istenkáromlók, zsugoriak, haszonlesők, kurafik, egyszóval nem félik az Istent. A fiatal teológus annak rendje és módja szerint ostorozni is kezdi a bűnösöket, s látva, hogy a gyülekezet pásztorta helyeslően bólogat, egyre jobban nekitüzesedik a bűnök ecsetelésének s emlékezteti a megszeppent híveket, hogy a borpincébe járni és a kelténél többet inni micsoda bűn, miként az állatokkal kereskedés közben tisztességtelen haszonra szert tenni és a gyülekezettől az anyagi támogatást megtagadni is Isten ellen való véték, de kiváltképp fertelmes bűn rossz hírű

asszonyságokhoz járni ama bizonyos helyre. A szószékről letekintve látja ám, hogy az utóbbi kirohanására összeráncolja szemöldökét az idős tiszteletes, s fejét jobbra-balra ingatja, akárha nemtetszését óhajtáná kifejezni. Amint végez a prédikációval, meg is kérdi rögtön a pásztorótól: amíg ostoroztam a hívek bűneit, láttam testvérem egyetértően bólogatott, ám amint a csélcsap nőkhöz járást említettem, elkomorult a tekintete, ugyan miért? Tudod fiam, velejéig romlott népség ez, igazad volt az elsőtől utolsó szóig, viszont amikor a kuplerájt említetted, hirtelen eszembe jutott hol hagytam a múlt héten az esernyőmet, s feledékenységem miatt ingattam a fejem.”

Nevettünk a tréfán, s eszünkbe sem jutott, hogy akár Dani bácsit, akár saját bűneinket mosolyogjuk meg, amikor egy efféle sikamlós tréfán hajlamosak vagyunk teli szájjal nevetni. Képmutatás volt részünkről, vagy éppen az ellenkezője? Ki tudja? Tudom, akadnak nem is kevesen, akik megbotránkoznak egy efféle élcen, ám az alföldiek szeretik a vaskos tréfát, kiváltképp ha nem a saját bőrükre megy, hanem mondjuk a szomszédéra vagy ellenségeikére, s nevetésükben az ítélet mellett a feloldozást is megadják.

Jánossy Gáspár viszont nem tűnt elnéző és megbocsátó természetűnek. Semmi kivetnivalót nem találtunk volna abban, ha a lelkipásztor hivatásához méltón fedd meg bennünket tévedéseinkért, vagy jóakaratóan figyelmeztet bölcsstelen beszédünkre. Ehelyett mindig kioktatott valakit, akár négyszemközt, akár a presbitérium előtt, s csalhatatlannak és megkérdőjelezhetetlennek hitte valamennyi megnyilvánulását és tettét.

Kárpáthy Gyula után Sípos Ferenc fejtette ki nemtetszését amiatt, hogy a presbiterek véleményének és határozatainak figyelembe vétele nélkül dönt, s ha bárki is tudakozódni merészel egy ügyről vagy ellentmondani bátorodik, azonnal letorkolja és megszegényíti, mint ha nem is ugyanahhoz közösséghez tartoznánk s nem egyetlen közös cél vezérelne mindannyiunkat. „Ha csak egyetlen lelket is megmentesz, az egész világot mented meg, ugye milyen ismerősen hangzik. Ezzel szemben, bocsánat amiért kénytelen vagyok kimondani, mi már több lelket is elveszítettünk az utóbbi hetekben, s hónapokban, még mielőtt a lelki házunk fölépülhetett volna. Talán mert nem sikerült megtalálnunk egymással a megfelelő hangnemet, vagy talán, félve mondom ki, mert nem elég éberem ápoltuk egymás hitét”, vívódott mintegy önmagával is, de jószerevével még be sem fejezhette mondókáját, Jánossy haragosan kérte ki magának a számonkérést. „Ha arra célzol testvérkém, hogy a szigorú önvizsgálatra és puritán életmódra intéseim miatt, illetve az építkezésből való nagyobb tehervállalásra buzdításaim miatt hagyták el némelyek a gyülekezetet, vissza kell utasítanom a vádakat. Éppen nektek kellene a hitben és Isten dolgaiban elől járnotok, s példát mutatnotok a gyöngéknek, s nektek kéne segítenetek Istentől megáldott missziós tevékenységemet. Ehhez persze lelki békességre kellene jutnotok önmagatokkal és velem, hogy egy irányba húzzuk a szekeret”. Noha

sokan vártuk, hogy a közöttünk legjózanabbul és tapintatosan szóló Sípos tanár úr egy lakonikus mondattal világítja meg, Jánossynak épp ebben a felelősséget vagy önvizsgálatot gondolkodás nélkül s azonnal elutasító megtartásában látja a bábeli nyelvzavar okát, mely elkészeríti és riasztja a híveket, nem válszolt, méltatlannak vélte a hely szelleméhez a kicsinyes és álságos vitatkozást, ám hazafelé menet hirtelen rosszul lett az utcán, s úgy kellett hazakísérnünk, mert szédült s végtagjaiból elszállt az erő. Másodjára pedig akkor lett rosszul, amikor Jánossy félrehívta, s ahelyett, hogy bocsánatot kért volna tőle kioktatásáért, arra akarta rávenni, az idősebb testvérek segítségével vonná meg Erdőssitől és tőlem a bizalmat, s indítványozná leváltásunkat a templomépítő kuratóriumból. E bizalmas beszélgetés minden apró részletét szégyenkezve és bátortalanul mesélte el előttünk, akik meglátogattuk otthonában, ugyanis napok óta nem tudott talpra állni; szégyenkezett, mint ha attól kellett volna tartania, hogy becsstelenséget feltételezünk róla, holott akkorra már megtanultuk, az is Jánossy lélektani hadviseléséhez tartozott, hogy négy szemközi beszélgetéseivel bizalmatlanságot keltsen bennünk egymás iránt, mert nem tudjuk hitelesen ellenőrizni azt, kivel miben egyezett meg. Erdőssi barátom és én nem is sejtettük, hogy utoljára vagyunk nála, merthiszen néhány hét múlva elragadta közülünk a halál, a kórházi ágyon álmában lepve meg őt.

De akkoriban történt az utolsó eset is, mely után betelt a pohár számomra is; a számlák és kölcsön-visszafizetések körüli viták, a megmásított határozatok miatt fel-felizzó csatározások, a szenteskedő igehirdetéseket követő négy szemközi áskálódások, a szüntelen s megalázó kioktatások egyre inkább a kedvet szegték, „nem azért jöttem vissza egykori gyülekezetembe, hogy éppoly feszélyezetten, indulatokkal és kétségekkel küszködve s gyomorgörccsel lépjek be a templomba, akár a munkahelyemre”, mondogattam a nagyapám korabeli presbitereknek. Az egyik vasárnap délelőtt, az igehirdetésre várva, hiába kerestem a fiatal kántorunkat, aki szokása szerint az orgona előtt ülve tanította a gyülekezetet a kevésbé ismert zsoltárok dallamára, ugyanis Jánossy Gáspár egyik napról a másikra elcsapta őt, tudtunk és beleegyezésünk nélkül, mondván: „Olyan dolgokba ártotta magát, amikhez egy kántornak semmi köze. Egyébként is, bölcstelen vádaskodásaival megosztja a presbitereket, akik nem tudják kit is kövessenek: a pásztort vagy a kántort, ez a helyzet pedig egyszerűen tarthatatlan, ezért imádságos szívvel, de meg kellett válnunk szolgálatától. Emellett döntésünket az is indokolja, hogy az egyházadóból nem futja még egy állás fenntartására. Csak emlékeztetni szeretném testvérkéimet arra, hogy az én jövedelmemet sem emelték amióta itt szolgálok”.

Mi persze sejtettük, hogy valami olyasminek kellett történnie a háttérben, amiről Jánossy nem szeretne volna, ha tudomást szerzünk. A menesztett kántor, bármennyire is faggattuk, csak a külföldi segélyek és adományok érthetetlen eltűnéséről, a hitelezőkkel folytatott titkos tárgyalásokról számolt be ne-

künk. Ezek a zavaros ügyek elsősorban nem is Jánossyra, sokkal inkább gondnokra vetettek rossz fényt; ám Jánossy helyzetének szilárdságát és a templom épülésének folytonosságát éppen a gondnok személye biztosította, ezért ha egy kivizsgálás nyomán bármit is a fejére olvastak volna, s kiváltságos szerepében akárcsak a legkisebb megingás is történik, szinte azonnal összeomlott volna mind a közös álmunk, mind Jánossy tekintélye, melyből amúgy sem túl sok maradt már előttünk.

„Kész, a magam részéről végeztem. Ennyi volt nagypapa. Most már értem miért nem voltál hajlandó megváltoztatni döntésedet azután, hogy örökre léptél a gyülekezetből, amelyben évtizedeken át szolgáltad az Isten ügyét, s többé nem lépted át az imaház küszöbét. Minden a romjaiban hever: az Isten ügye, a tehetség és munka becsülete, a hagyományok tisztelete, hitünk egy méltóságteljes világban. Úr Isten, hány évtized kell, hogy e szétzüllesztett ország talpra álljon, s bárki hinni tudjon a csalóka ígéretekben? Emlékszem, te jó előre megmondtad nagypapa, ha nem is lesznek háborúk és forradalmak, akkor sem lesz könnyebb az életed, mint volt nekünk, akik e századdal együtt születünk.”

